

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Presidiumstukken 24/6/15

aan het Presidium

Postbus 20018
2500 EA Den Haag

**Directie Bedrijfsvoering, Financiën en
Personeel&Organisatie**

H. W. Bakker

T 070 318 2081

M 06-81714114

E h.bakker@tweedekamer.nl

datum 22 juni 2015

betreft voortgang besluitvorming Renovatie Binnenhof

pagina 1/3

bijlage 4

Geachte dames en heren,

In de Presidiumvergadering van 10 juni jl. hebt u de conclusie van de Bouwbegeleidingscommissie (BBC) onderschreven dat er spoedige besluitvorming moet plaatsvinden over de door de BBC en ook door u onontkoombare geachte renovatie van het Binnenhof.

U hebt de BBC gevraagd om advies uit te brengen over het zogenoemde ambitiedocument, zoals dat op verzoek van het Rijksvastgoedbedrijf ambtelijk is opgesteld en waarin de verschillende modaliteiten, eisen en wensen m.b.t. de renovatie zijn opgesomd.

Dit document ontving u eerder ter gelegenheid van de voorbereiding op de Presidiumspecial over de renovatie op 3 februari jl.

Uw verzoek om advies is schriftelijk aan de BBC overgebracht (zie bijgaande brief). De Bouwbegeleidingscommissie heeft woensdag 17 juni jl. vergaderd. Het resultaat van die vergadering treft u in bijgaande brief van de BBC aan. De BBC schrijft daarin dat ze er nog niet aan toegekomen is het Presidium van advies te dienen over het zogenoemde ambitiedocument, zoals vormgegeven in de zogenoemde kruisjeslijst. Op deze kruisjeslijst staan alle mogelijke opties voor de uitvoering van de renovatie vermeld, zowel de opties die onontkoombaar lijken (need to do) als de aanvullende wensen (nice to do).

Ook over de fasering in de renovatie kan de BBC nog niet adviseren, omdat ze daarvoor onvoldoende informatie voorhanden heeft.

Wel adviseert de BBC een openbaar debat met de minister voor de Rijkshuisvesting te entameren waarin de Kamer zich ten principale over de renovatie kan uitspreken.

datum 22 juni 2015
betreft voortgang besluitvorming Renovatie Binnenhof

Om de verdere besluitvorming te bespoedigen, stel ik u, in overleg met de Voorzitter, voor nu zelf een oordeel te geven over het ambitiedocument en daarmee de baseline vast te stellen waaraan de renovatieplannen moeten voldoen. In mijn voorstel om daartoe te komen, baseer ik me op het oordeel van het Rijksvastgoedbedrijf over wat de minimumvariant is voor het uitvoeren van de renovatie. Daarover heeft op ambtelijk niveau overleg plaatsgevonden met het hoofd van de Facilitaire Dienst van de Tweede Kamer en met mijzelf. Daarbij gaat het om de noodzakelijke ingrepen die voortvloeien uit de bestaande wet- en regelgeving. Daaronder vallen onder meer het Bouwbesluit, ARBO-voorschriften en de eisen van brandveiligheid. Voorts is acht geslagen op het voorkómen van verstoringen van primaire processen. Daartoe is het bijvoorbeeld noodzakelijk de elektriciteitsvoorzieningen te vernieuwen. Daarnaast omvatten de noodzakelijke ingrepen het herstel van geconstateerde gebreken. Daaronder vallen:

- Bouwkundige gebreken (houtrot; lekkende daken)
- Technische gebreken (bijvoorbeeld einde levensduur koelmachines, roltrappen, liften)
- ICT-gebreken
- Beveiligingsgebreken
- Veiligheid (ARBO-eisen, bereikbaarheid daken)
- Gezondheidsgebreken (w.o. asbestsanering)

Bovenstaande definieert de minimale reikwijdte van de uitvoering van de renovatie, die het Rijksvastgoedbedrijf de basisrenovatie noemt.

De overige potentiële werkzaamheden zijn ingrepen die mogelijk wenselijk zijn, maar niet strikt noodzakelijk voor het voortzetten van de bedrijfsvoering. Deze ingrepen zijn onderverdeeld in vier opties:

Optie 1

- Functionele verbeteringen
- Flexibiliteit

Optie 2

- Architectonische verbeteringen

Optie 3

- Duurzaamheid/innovatie

Optie 4

- Historische waarde
- Symbolische waarde
- Monumentale waarde

datum 22 juni 2015
betreft voortgang besluitvorming Renovatie Binnenhof

In bijlage 1 treft u de beschrijving van de basisvariant aan.

Het Rijksvastgoedbedrijf is voornemens de renovatie zo uit te voeren dat ingrepen die niet zijn geselecteerd in de toekomst in principe uitvoerbaar blijven. Het RVB schat dat met de uitvoering van de opties onder 1 (functionele verbeteringen en flexibiliteit) 15 tot 20% meerkosten gemoeid zullen zijn. Bij optie 2 (architectonische verbeteringen) en optie 3 (duurzaamheid) is dit respectievelijk 1 en 2 %. De meerkosten van de uitvoering van optie 4 moeten nader berekend worden, maar lijken op het eerste gezicht tot aanzienlijke meerkosten te leiden.

Ik stel u nu voor in te stemmen met de basisvariant. Nadat deze is vastgesteld, kan het RVB de gevolgen ervan voor de uitvoering in kaart brengen. Daarna komt de besluitvorming over de fasering aan snee.

Mede ten gevolge van de stagnaties in het proces, is de verdere tijdsplanning voor de besluitvorming momenteel maar zeer rudimentair beschikbaar. Het RVB streeft ernaar dat de bestuurlijke stuurgroep, waarvan de Griffier deel uitmaakt, op 29 juni de basisvariant voor de renovatie vaststelt in een advies aan de minister voor de Rijkshuisvesting. Daarna kan de het RVB aan de uitwerking ervan beginnen, een fasering voor de renovatie opstellen en een voorlopige kostenbegroting maken. De minister is voornemens voor het eind van het jaar een voorstel in de ministerraad te brengen.

Met vriendelijke groet,

De directeur Bedrijfsvoering, Financiën
en Personeel&Organisatie
H.W. Bakker

Bijlage 1

Basisvariant voor de uitvoering van de renovatie van de Tweede Kamer

INSTALLATIETECHNISCH

- Binnenisolering	vervangen	100%	
- Warm/koudwater leidingnet	vervangen	100%	
- Hemelwaterafvoeren	vervangen	100%	
- Klimaatinstallatie	vervangen, moderniseren	100%	
- Elektrotechnische-installatie	vervangen	100%	
- Data-/telefooninstallatie	vervangen (ex. Actieve componenten)	100%	
- Brandmeld-ontruiminginstallaties	vervangen	100%	
- Sprinklerinstallatie	aanbrengen waar nodig	100%	
- Inbraak en toegangsinstallaties	vervangen		waar nodig
- Liftten vervangen, ook capaciteitsuitbreiding, cf voorschriften	vervangen, reviseren	deels	
- Gevelonderhoudinstallaties toevoegen		100%	
- Rookgasafvoer keukens, conform voorschriften			

BOUWKUNDIG

- Tijdelijke voorzieningen bouwkundig en techniek			afh. renovatievariant
- Herstelreparaties van monumentale ruimten			deels
- Asbestsanering			100%
- Daken	binnenzijde isoleren		ca. 90%
- Daken	beschadigde leien vervangen		100%
- Daken	dakhaken vervangen		100%
- Gevels	reparaties aan voegwerk, scheuren, schoonmaken		100%
- Binnenwanden, -puien, -deuren	vervangen/aanpassen t.b.v. brandveiligheid		waar nodig

- Binnen: plafond, wanden, vloeren
aanbelen en afwerken t.g.v. installatieaanpassingen
100%
- Voorzieningen t.b.v. installaties doorvoeren, springen, brandwerende voorzieningen, hulpconstructies
deels basisniveau, deels hoog niveau
- Daken
Dakbeschot deels, constructieve aanpassingen,
goten, dakkappen
100%
- Gevel entrees aanpassen/ beveiligen, veiligheidsglas
aanbrengen/vervangen
100%
- Kozijnen
schilderwerk
waar nodig
- Opschonen kelders, lekkages verhelpen
- Compartimentering beveiliging
- Voldoende sanitaire ruimtes in nabijheid vergaderzalen, conform Bouwbesluit

DIVERSEN

- Stop- en parkeerplaatsen (diens)auto's conform huidige situatie
- Meubilair plenaire zaal arboconform maken
- Werkplekken en hun omgeving doelmatig inrichten, arboconform
- Flexibele indeling kantoren (in samenhang met integraal beveiligingsconcept)
- Goede ICT-dekking in werkgebieden
- Realiseren rust- en kolfruimte
- Archieven inrichten volgens wet- en regelgeving

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Aan het Presidium

Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Bouwbegeleidingscommissie
M. J. van der Leeden
Binnenhof 1a
2513 AA Den Haag
T 070 318 2311

datum 22 juni 2015
betreft Renovatie Binnenhof

Geacht Presidium,

De Bouwbegeleidingscommissie (hierna: commissie) heeft op 11 juni 2015 het verzoek ontvangen uw College ten behoeve van uw vergadering op 24 juni a.s. te adviseren over de reikwijdte van de renovatie en daarmee over het concept-ambitiedocument van de Kamer en de daarop gebaseerde en door het Rijksvastgoedbedrijf opgestelde 'kruisjeslijst'.

Tevens heeft u verzocht om een advies over de alternatieve uitvoeringsvarianten, die op advies van de commissie zijn opgesteld.

In deze brief gaat de commissie in op deze twee aspecten van de renovatie van het Binnenhof waarover de Kamer nog een besluit zal moeten nemen: de reikwijdte en de uitvoeringswijze van de renovatie.

Alvorens op deze twee aspecten in te gaan herhaalt de commissie haar standpunt dat het Binnenhof dringend toe is aan het herstel van een aantal serieuze gebreken, mits op een sobere en doelmatige wijze uitgevoerd en mits de herstelwerkzaamheden niet verder gaan dan alleen de noodzakelijke ingrepen die voortvloeien uit (vigerende) wet- en regelgeving (i.c. het bouwbesluit en de eisen van brandveiligheid) en het herstel van geconstateerde gebreken (i.c. bouwkundige gebreken, technische gebreken, ICT-gebreken, beveiligingsgebreken, gezondheidsgebreken en veiligheidsgebreken).

De rondleiding die op verzoek van de commissie door het Rijksvastgoedbedrijf op 16 juni jl. is georganiseerd toonde aan dat herstelstelwerkzaamheden onontkoombaar en noodzakelijk zijn.

De commissie adviseert uw College derhalve in te stemmen met het herstel van genoemde gebreken.

De commissie heeft kort geleden de genoemde 'kruisjeslijst' ontvangen. Deze lijst is enerzijds gebaseerd op de ambitiedocumenten van de vier bewoners van het Binnenhof en de beheerder van de grafelijke zalen en anderzijds op het oordeel van het Rijksvastgoedbedrijf van de technische staat van de gebouwen aan het Binnenhof.

datum 22 juni 2015
betreft Renovatie Binnenhof

Deze kruisjeslijst omvat alle eisen en ingrepen in een minimaal noodzakelijke basisvariant en een viertal aanvullende opties (i.c. de wenselijke, maar niet noodzakelijke ingrepen op het terrein van functionaliteit, architectuur, historische en monumentale waarde en duurzaamheid).

De commissie heeft op 17 juni jl. de kruisjeslijst voor de eerste keer kunnen bespreken.

Enkele leden van de commissie zijn zeer kritisch over de gepresenteerde kruisjeslijst en de daarmee voorgestelde reikwijdte van de renovatie. De complexe en omvangrijke kruisjeslijst, die in samenhang met het concept-ambitiedocument van de Kamer moet worden gezien, roept bij de leden nog vragen op. De commissie heeft derhalve in haar vergadering van 19 juni jl. besloten haar leden de gelegenheid te geven nadere (vooral verduidelijkende) vragen te stellen en deze desgewenst af te stemmen met de achterban. Om de vaart in het proces te houden zal de commissie haar vragen nog voor het zomerreces en uiterlijk 29 juni a.s. aan het Rijksvastgoedbedrijf doen toekomen.

De commissie is alleen al om deze reden op dit moment niet in staat u ten behoeve van uw vergadering van 24 juni a.s. te adviseren over de reikwijdte van de renovatie en het daaraan verbonden concept-ambitiedocument.

Ook ten aanzien van de wijze waarop de renovatie ter hand zal moeten worden genomen zal de commissie u niet kunnen adviseren. Hiervoor zijn verschillende redenen aan te voeren.

De in opdracht van het Rijksvastgoedbedrijf door Arcadis opgestelde alternatieve uitvoeringsvarianten zijn in de ogen van de commissie nog niet volledig. De commissie constateert dat de studie van Arcadis uitgaat van en teveel aanstuurt op uitplaatsing van de bewoners van het Binnenhof. De commissie vindt het wenselijk dat alsnog scherper alternatieven in ogenschouw genomen worden waarbij bijvoorbeeld de duur van de renovatie van de publiekstoegankelijke nieuwbouw (de vergaderzalen en plenaire zaal) sterk wordt gereduceerd (van 5,5 jaar naar bijvoorbeeld één à anderhalf jaar). De commissie zou in dit verband graag onderzocht willen zien welke noodzakelijke ingrepen er niet kunnen plaatsvinden indien de Kamer de nieuwbouw 'slechts' 14 maanden zou verlaten en de plenaire zaal en overige vergaderzalen na die 14 maanden weer beschikbaar zullen zijn.

De commissie constateert tevens dat er met betrekking tot de tijdsduur van de gefaseerde aanpak waarbij de bewoners van het Binnenhof niet worden uitgeplaatst, forse verschillen bestaan tussen de opvattingen en berekeningen van Arcadis en die van Rijksvastgoedbedrijf. Arcadis gaat uit van een renovatieduur van ca. 22 jaar en het Rijksvastgoedbedrijf van ca. 13 jaar.

Omdat naar het oordeel van de commissie de alternatieve varianten in onvoldoende mate tegemoet komen aan het eerdere en toch tamelijk heldere verzoek van de commissie, acht de commissie het ook uit dien hoofde onwenselijk dat uw College nog

datum 22 juni 2015
betreft Renovatie Binnenhof

voor het zomerreces een gedegen en weloverwogen besluit neemt over de wijze waarop de renovatie van het Binnenhof dient te worden uitgevoerd. De commissie gaat ervan uit dat uw College hier begrip voor heeft.

Daarnaast is de commissie is van mening dat zij, gelet op het feit dat in de commissie slechts vijf fracties zijn vertegenwoordigd en de commissie daardoor een onvoldoende representatieve afspiegeling van de Kamer is, het weinig verantwoord vindt uw College richtinggevend over de reikwijdte en uitvoering van de renovatie te adviseren. Indien via uw College alsnog bewerkstelligd zou kunnen worden, dat fracties wel leden afvaardigen naar de commissie, zou dat onzerzijds zeer gewaardeerd worden.

Tenslotte heeft de commissie kennis genomen (zie bijlage) van het memo van het Rijksvastgoedbedrijf, waarin sprake is van een verschil van maar liefst 125 miljoen euro tussen de verschillende varianten. Zij betreurt het allereerst zeer, dat eerst thans bedragen op tafel zijn gekomen. Dat zo zijnde, beschouwt de commissie het als een veeleer politieke dan bouwkundige beslissing om eventueel een dergelijk substantieel extra bedrag uit te geven voor het visueel ongestoord doorfunctioneren van de Tweede Kamer.

Zij adviseert uw College daarom een openbaar en transparant debat met de verantwoordelijke minister voor Wonen en Rijksdienst te organiseren over de reikwijdte en de uitvoering van de renovatie, de daarmee gepaard gaande kosten en de consequenties van de renovatie voor het functioneren van de Kamer.

De commissie verzoekt uw College zowel deze derde als de u d.d. 2 juni 2015 eerder gezonden tweede brief over dit onderwerp net zoals met de eerste d.d. 26 maart 2015 is gebeurd openbaar te maken, omdat het onderwerp sterk in de publieke belangstelling blijkt te staan.

Hoogachtend,

De Bouwbegeleidingscommissie,
voor deze

Ton Elias,
Voorzitter van de Bouwbegeleidingscommissie

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Dyrlage 3

aan de Bouwbegeleidingscommissie

Postbus 20018
2500 EA Den Haag

**Directie Bedrijfsvoering, Financiën en
Personeel&Organisatie**
H. W. Bakker

T 070 318 2081
M 06-81714114

E h.bakker@tweedekamer.nl

datum 11 juni 2015
betreft renovatie Binnenhof

ons kenmerk 2015-057

pagina 1/2

bijlage 2

Geachte commissie,

Het Presidium heeft met veel belangstelling kennisgenomen van uw brief van 2 juni jl. Met u onderschrijft het Presidium dat het dringend gewenst is op korte termijn helderheid te verschaffen over de reikwijdte van de voorgenomen Renovatie, maar niet minder over de al dan niet gefaseerde aanpak ervan. Daarbij is opnieuw uitgesproken dat er grote aarzeling bestaat over het tijdelijk geheel verlaten van het Binnenhof. Het ziet uw advies over de reikwijdte en daarmee over het concept ambitiedocument met veel belangstelling tegemoet en hoopt dit zo tijdig te ontvangen, dat wil zeggen uiterlijk vrijdag 19 juni 2015, dat het Presidium er in zijn laatste vergadering voor het zomerreces, te weten woensdag 24 juni, over kan spreken. Hoewel het ambitiedocument tot nu toe 'slechts' een ambtelijke status heeft, heeft het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) er al wel naar gekeken en er een voorlopig oordeel over gegeven. Het leek mij dienstig u hierbij dat oordeel, weergegeven in de zogenoemde 'kruisjeslijst', toe te sturen. Wellicht is het behulpzaam bij het vaststellen van uw advies. In de kruisjeslijst kunt u tevens de ambities van de drie andere 'bewoners' van het Binnenhof lezen.

Naar het Presidium uit uw brief heeft begrepen, ontvangt uw commissie rechtstreeks van het RVB een aantal alternatieve uitvoeringsvarianten. Het Presidium stelt het op prijs ook daarover op korte termijn uw advies van uw commissie te ontvangen.

In antwoord op uw verzoek om op de hoogte te worden gebracht van de uitkomsten van het gesprek van de rechtsopvolgers van de ondertekenaars van de intentieovereenkomst uit 2011, onder wie de Voorzitter van de Tweede Kamer, ontvangt u hierbij ter vertrouwelijke kennisname het nog niet vastgestelde verslag van dit gesprek.

datum 11 juni 2015
betreft renovatie Binnenhof
kenmerk 2015-057

Met vriendelijke groet,
De directeur Bedrijfsvoering, Financiën
en Personeel&Organisatie

H. W. Bakker

	Bijlage 2
	Overige opties (nice to do)
-	Inrichting plenaire zaal TK herzien
-	Entree: bezoekersstromen analyseren en optimaliseren van logistiek en ruimtelijke kwaliteit.
-	Flexibiliteit: t.a.v. de huisvesting van fracties (aantal/afmetingen van de ruimten)
-	Zolderverdiepingen: basisvoorzieningen voor latere uitbreiding kantoorruimte (ruimtereserveringen en capaciteit voor installaties, doortrekken liftschacht). Exclusief: bouwkundige voorzieningen (dak/vloerconstructies) en W/E installaties.
-	Zolderverdiepingen: verbouwen tot kantoorruimte (incl. installaties, daglicht etc.) Op basis van behoeftestelling
-	Kortenhorstvleugel: ontsluitingstructuur verbeteren
-	Landsdrukkerij: vml drukkerijzaal, indeling herstructureren (plaats, kwaliteit)
-	Comptoir-Generaal: Lichtinbreng middengang en doortrekken route over poort
-	Meer zichtbaarheid, toegankelijkheid en een goede beeldvorming
-	Een nieuwe centrale ingang
-	Een open en gastvrije entree en ontvangstruimte
-	Bezoekers- en informatiebalie
-	VIP-ingang, Binnenhof 1a en 2 cfm. Huidige situatie
-	Huisingang, Plein 2
-	Plenaire Zaal herinrichten en arboconform
-	Extra vergaderruimten (m.n. commissie vergaderingen)
-	Aanpassingen Oude Zaal
-	Diverse ontmoetingsruimten
-	Centraliseren huisvesting; onderzoeken (business case)
-	Perstoren
-	Eigen persruimte
-	Bedrijfsrestaurant centraliseren
-	Afruimbalies verwijderen
-	Serverruimte extern realiseren
-	Voorzieningen samenwerking (buiteninrichting en aanbrengen binnenverbindingen)
-	Werkplekken en hun omgeving: flexibel, duurzaam, gelijkwaardig, gezondheid bevorderend
-	Creëren van een diversiteit aan multifunctionele ontmoetingsplekken
-	Realiseren rookruimtes
-	Realiseren stilte-, ontspanings en fitnessruimtes
-	Individuele regeling van licht, warmte en lucht
-	Daken meeuwenvrij
-	Fietsenstalling uitbreiden
-	Douche- en kleedruimten in fietsenstalling
-	Waar mogelijk te openen ramen realiseren
-	Gescheiden routing catering / bewoners
-	Persruimtes en studio's
-	Kinderdagverblijf
-	Alle buitenhoven en tuinen toegankelijk maken voor bewoners
-	Representatieve ontvangstruimtes realiseren
-	Multifunctionele persconferentie- en presentatieruimte
-	Centraal informatiepunt voor TK
-	Inrichten Centraal Informatie Plein

-	Centraliseren keuken en restaurant
-	Diverse uitgifte keukens
-	Infrastructuur voor automatisering volgens laatste stand der techniek
-	Beeld en geluid EK en TK gelijk uitvoeren volgens laatste stand der techniek
-	Algemeen: audiovisuele voorzieningen en bewegwijzering
-	Totale herinrichting integraal beveiligingssysteem
-	Permanent geschikt maken Grafelijke Zalen voor mensen met en beperking
-	Inrichten noodzakelijke ontvangsruimtes voor rondleidingen en publieksinformatie cfm. Huidige situatie
-	Route van voorhuis (Bh 1a) naar Balzaal: uitmonstering herzien.
-	Route van voorhuis (Bh 1a) naar Balzaal: plaats lift heroverwegen
-	Uitbreiding Koloniën: indeling herstructureren (plaats, kwaliteit)
-	Koloniën: route vanaf hoofdentree verbeteren. Plaats lift heroverwegen. Sequentie van ruimten
-	Koloniën: aansluiting op nieuwbouw TK
-	Hotel Central: gevel Lange Poten zijde architectonisch herzien
-	Hotel Central: verbeteren inrichting (verfijning), lichtinbreng (lichthoven)
-	Verder onderzoek naar de haalbaarheid van alternatieve energiebronnen
-	Duurzame verlichting
-	Klimaatneutrale gebouwen
-	Meer zonnepanelen
-	Zeventiende-eeuwse plafonddelen herbestemmen
-	Stadhoudelijk kwartier: onderzoek naar eventueel herstel oorspronkelijke
-	Schepelhuis: verbinding tussen commissiekamers en Gr.Zalen (prt. van Oostervant)
-	Justitie: herstel oorspronkelijke beschilderingen van wanden en plafonds
-	Hofgracht; verwijzing naar oude Hofgracht bezien
-	Renovatie handelingenkamer/ bibliotheek